

Котломанітова Г.О.
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Полнобродська М.С.
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Спілкування вважається важливим чинником становлення особистості й провідною діяльністю людини, яка задовольняє її особливу потребу в контакті з іншими людьми. Процес спілкування в науковому просторі прийнято називати терміном «комунікація», а його значення полягає в забезпеченні можливості суб'єктам взаємодії обмінюватися інформацією про навколишню дійсність, формувати переконання, погляди, характер, а також отримувати уміння і навички, потрібні для успішного виконання предметної діяльності. Головною метою комунікації є задоволення людиною своїх біологічних, соціальних і духовних потреб.

Згідно з поглядами вітчизняних психологів (Л. С. Виготського, А. В. Запорожця, О. М. Леонтєва, М. І. Лісіної, С. Л. Рубінштейна, Д. Б. Ельконіна та ін.), спілкування виступає однією з основних умов розвитку дитини, найважливішим чинником формування її особистості, врешті, провідним видом людської діяльності, спрямованої на пізнання і оцінку самого себе через посередництво інших людей.

Запровадження в сучасних реаліях вітчизняної освіти моделі інклюзивного навчання уможливило розвиток комунікативно-мовленнєвих умінь і навичок дітей з особливими освітніми потребами (далі - ООП) – безпосередніх учасників освітнього процесу. Перевагою інклюзивного навчання є те, що в процесі взаємодії з рівними партнерами дитина вчиться взаємній довірі, доброті, набуває готовності до співпраці, вчиться ладити з іншими, відстоювати свої права, раціонально вирішувати конфлікти. Молодший школяр з ООП, який має різноманітний позитивний досвід взаємодії з однолітками, починає точніше оцінювати себе та інших, свої можливості і можливості інших [1].

Попри те, що кожен учень з ООП має свої, характерні особливості, зумовлені провідним порушенням психофізичного розвитку та супутніми розладами, спільним для них є недостатній розвиток комунікативно-мовленнєвої сфери. Основними проявами при цьому є: соціальна ізоляваність, відсутність інтересу до спільної діяльності, зниження кількості взаємодій, бар'єри в спілкуванні, негативні (неадаптивні) поведінкові реакції.

Мовленнєві і комунікативні труднощі негативно впливають на засвоєння і підтримку контактів з однолітками під час навчальної та ігрової діяльності в класі, процесу комунікації в цілому, що виражається в зниженні потреби в спілкуванні як з дорослими, так і з ровесниками. Означена проблема переконує у необхідності планомірної, комплексної соціально-педагогічної роботи в умовах інклюзивних закладів освіти, спрямованої на розвиток комунікативно-мовленнєвих навичок молодших школярів з ООП, що допоможе сформувати позитивний досвід міжособистісної взаємодії з метою уникнення негативних форм поведінки, зменшення конфліктів і ситуацій непорозуміння при спілкуванні з іншими дорослими та однолітками.

Соціально-педагогічна робота з формування комунікативно-мовленнєвих навичок дітей з ООП в умовах інклюзії повинна ґрунтуватися на таких принципах і підходах [2; 3; 4]:

- врахування індивідуальних та вікових особливостей психічного розвитку, провідного порушення дітей з особливими освітніми потребами з відповідним підходом до розвитку комунікації;

- орієнтація на зону найближчого розвитку молодшого школяра з ООП, його потенційні можливості (рівень психічного розвитку, пізнавальні потреби в діяльності, здібності);

- активності та свідомості молодших школярів в процесі вибору інформаційного змісту спілкування (за інтересами та мотивами);

- створення ситуації успіху комунікативної діяльності молодших школярів з особливими освітніми потребами, а саме емоційного позитивного досвіду спілкування з однолітками в класі (забезпечення доброзичливого клімату, ігрові сюрпризні моменти, велика кількість наочності);

- повторюваність мовленнєвих дій і різноваріантних комунікативних ситуаціях, керівництво діями учнів з ООП;

- посилення здатності дитини до саморегуляції;

- опора на чуттєвий досвід молодших школярів з ООП;

- включення молодших школярів з ООП до спільної діяльності з однолітками з нормотиповим психофізичним розвитком та з дорослими (вчителями), підтримка вчителем подібних контактів, навчання однокласників способам взаємодії на основі власного прикладу;

- стимулювання мовленнєвої активності молодших школярів з ООП при взаємодії зі своїми однолітками в інклюзивному класі, навчання проявляти ініціативу, розпочинати та підтримувати діалог, відповідно змісту та ситуації спілкування (діяльності);

- взаємодії фахівців психолого-педагогічного супроводу (класного керівника, асистента вчителя, логопеда, шкільного психолога, соціального педагога) і батьків з метою забезпечення успішної адаптації молодшого школяра з особливими освітніми потребами до класного колективу та процесу навчання, а також подальшої соціалізації в інших колективах.

Основною умовою формування комунікативних навичок при інклюзивному навчанні є включення молодших школярів з особливими освітніми потребами в спільну групову чи підгрупову діяльність з однокласниками, яку координує фахівець.

Дієвими, на наш погляд, є використання інтерактивних педагогічних технологій, зокрема комунікативно-мовленнєвих ігор і вправ, які допоможуть молодшому школяреві оволодіти необхідними комунікативними вміннями та навичками (вербальними та невербальними) для встановлення соціальних контактів, адекватними способами поведінки в спільній діяльності, підготують до співпраці з учителем та ровесниками, сприятимуть формуванню особистісних якостей дітей, їх почуттів і емоцій, духовності, що налагодить та зробить ефективнішою міжособистісну взаємодію, в першу чергу, в колективі однолітків інклюзивного класу.

Уміння спілкуватися – велике мистецтво і життєво важлива необхідність для всіх людей, в тому числі і для дітей. Спілкування дає знання, радість від контактів. Виходячи з концепції Л. С. Виготського, який розглядав спілкування як головну умову особистісного розвитку дитини, можна стверджувати, що формування комунікативних навичок у молодших школярів з особливими освітніми потребами є одним із пріоритетних завдань не тільки спеціальних освітніх установ, а й інклюзивних закладів загальної середньої освіти, оскільки результативність і якість процесу їх розвитку та адаптації в соціумі великою мірою залежить від рівня комунікативно-мовленнєвих навичок суб'єктів спілкування.

Список використаних джерел:

1. Белкина И. Н., Слащанин С. А. Особенности организации взаимодействия участников в процессе инклюзивного образования школ. *Проблемы педагогики*. 2017. № 9 (32). С. 65-68.

2. Кабельнікова Н. В. Теоретико-методичні засади організації навчальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами в умовах класів з інклюзивною формою навчання. *Підготовка сучасного педагога дошкільної та початкової освіти в умовах розбудови Нової*

української школи: матеріали Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції.. Херсон: ТОВ «Борисфен-про», 2018. С.226-229.

3. Миронова С.П. Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. 164 с.

4. Шевців З.М. Основи інклюзивної педагогіки: Підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 248 с.

Курінна С.М.

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри дошкільної освіти

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СТАНОВЛЕННЯ ДИТИНИ-СИРОТИ В СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ

Соціальне становлення особистості дитини-сироти в закладі інтернатного типу є стратегічною метою діяльності кожного педагога, тому саме він має запропонувати систему заходів щодо підтримки умов, достатніх для забезпечення життєдіяльності дітей-сиріт та дітей, які залишилися без опіки дорослих з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу.

На сьогодні, кількість дітей-сиріт в таких закладах не зменшується. Це пов'язано з багатьма об'єктивними і суб'єктивними причинами. Тому саме діти-сироти залишаються однією з найбільш соціально занедбаних і найменш соціально захищених спільнот країни, а сирітське середовище акумулює в собі найскладніші проблеми соціального та психологічного становлення особистості. Звуженість соціального оточення в дитячих закладах інтернатного типу, недостатня психолого-педагогічна підготовленість вихователів до роботи з депривованими дітьми створюють несприятливі умови для ефективного соціального становлення вихованців освітнього закладу закритого типу.

Усвідомлення значущості проблеми дослідження в ширшому соціально-педагогічному контексті звертає нашу увагу на актуальні проблеми науки, що знаходяться у сфері взаємостосунків «дитина»-«педагог».

Наукове підґрунтя для розробки проблеми створюють положення фахівців про емоційно-ціннісний розвиток особистості на ранніх етапах онтогенезу (Л. Божович, Д. Ельконін, О. Запорожець, О. Кононко, А. Кошелева, С. Кулачківська, Я. Неверович), особливостей соціалізації вихованців закладів інтернатного типу (І.З верєва, А. Капська, І. Пеша, І. Трубавіна).

Педагогічна наука достатньо багато досліджувала і зараз переймається проблемами дітей-сиріт, пошуком педагогічних підходів до подолання негативних наслідків сирітства. У центрі її уваги – проблеми соціального становлення особистості, підготовка дітей, які лишилися батьківської опіки, до самостійного життя та праці, проблеми корекції з метою подолання дезадаптації.

Практика, яка склалася в освіті й розвитку дітей-сиріт, пропонує чимало прикладів успішного вирішення питань їх педагогічної підтримки та розвитку, корекції аномалій в соціальній поведінці, самооцінці, формуванні досвіду соціальних відношень. Однак і сьогодні, в заявленому нами аспекті недостатньо розроблені технології соціального становлення вихованців сирітського виховного закладу.

Нова соціокультурна ситуація задає нові параметри перебігу соціалізації, накопичення важливого соціального досвіду, пред'являючи до її суб'єкта підвищені вимоги у формуванні нових моделей соціальної поведінки, конструюванні персональної системи цінностей, внаслідок чого перед педагогічною наукою постає потреба переосмислення й перегляду засад виховання та соціального становлення особистості дітей-сиріт саме в освітніх закладах